

De Eraut

van de

Bereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 23 Juni 1881 (Staatsblad N. 124.)

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de grondbouwen verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE. Bureau: Warmoesstraat 95, te Amsterdam.
Insendingen, die later dan Dinsdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Zondag 1 Mei 1910. N. 1687.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f 1.80, voor België per jaar f 3.30 bij vooruitbetaling, voor het verdere Buitenland en Ned.-Indië per jaar f 6.30 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f 0.10. Abonnementen worden aangegaan door het Bureau te Amsterdam, Boekhandlaren, Postdirecteuren en Adverteerders: van 1 tot 6 regels f 1.50, voor elk regel meer f 0.25. Aanvragen en vermelding van lidgedagen f 0.15 per regel.

Pro Siege.

DERDE REEKS. (Vijfde gedeelte).

Christus Koningschap en de Staat.

VIII.

KOLONIAAL BEZIT.

En de heerlijkheid des HEEREN zal geopenbaard worden; en alle vleesch tegelijk zal zien, dat het de moed des HEEREN gesproken heeft.

Jesaja 40: 5.

In het Koninkrijk bewind van den Christus over de volken der wereld is niet minder ingrijpende betekenis het opkomen van het Koloniaal bezit. Koloniën, door kolonisatie ontstaan, hadden ook in de oude geschiedenis een groote rol gespeeld, maar aan deze soort koloniën lag een geheel andere gedachte ten grondslag. De Grieken, die, na de Phoeniciërs, in het stichten van deze Koloniën een historisch naam verwierven, bedoelden hun overbevoelking in andere streken te laten koloniseren en door deze kolonisatie ook wel politiek invloed in andere gewesten te verwerven, maar toch altoos zoo, dat de kolonisatie hoofdzakelijk was en bleef; en zulke kolonisaties vestigden ze tot hoog in de Zwartee en tot aan de Straat van Gibraltar. Ongetwijfeld poogden ze, evenals de Phoeniciërs, ook den handel door het stichten van deze Koloniën te bevorderen, maar toch was dit meer als gevolg bedoeld dan als hoofddoel. De Grieken namen geen Koloniën in bezit, maar stichtten ze, en in de tegenstelling tusschen stichting en inbeslitting lag het principieel verschil. De Griekische kolonisatie bleef dan ook tot het gebied van de Middellandsche Zee beperkt. Men bleef bij huis, men onderhield familie-gemeenschap, men vierde saam de groote Griekse feesten. Wat we daarentegen in de 15e, 16e en 17e eeuw zien gebeuren, is heel iets anders. De koloniale beweging van den nieuwen tijd gaat veel verder van huis, en dringt door in Azië, Afrika, Amerika en Australië. Ze zoekt ook wel handel en Oosterse schatten, maar ze is er toch historisch op gericht, om zich het meesterschap over uitgestrekte landstroken te verzekeren. In de tropische streken is dusver aan eigenlijke kolonisatie bijna niet gedacht. Men wil, gelijk het nu nog op Java heet, niet onder een klapperboom begraven worden. Door vloot en leger oefent men overheersching uit, en de landen van het verre Oosten en van het verre Westen worden aan het oppergezag van Europeesche Christen-mogendheden onderworpen. Aldus zijn de koloniale Mogendheden opgekomen, waaronder we eerst Spanje en Portugal, daarna ons land en Engeland zien optreden, en het eind is, dat Europa het machtige Azië en Afrika zich cijnbaar maakt, en in Amerika en Australië zijn eigen leven overplant. De 16e eeuw, met wat vlak voorafging in de 15e, en er vlak op volgde in de 17e, brengt in elk opzicht het groote keerpunt in de geschiedenis teweeg. De uitvindung van 't buskruit en van de boekdrukkunst, met de ontdekking van Amerika en het uitbreken van de Reformatie, hebben in die periode geheel de gedaante van ons menschelek leven gewijzigd, en het was nu in diezelfde periode dat ook de groote evolutie viel, die Europa bezit deed nemen van de opperheerschappij over Azië en Afrika, Amerika en Australië. Vier werelddeelen tegelijk moesten aan het kleine Europa het zeggenschap overgeven of althans overlaten. Aan Spanje en Portugal verbeel de heerschappij over Amerika van het zuiden op tot aan Mexico; in Noord-Amerika kwamen wij het eerst, maar wisten de Engelschen ons te verrassen; terwijl Frankrijk wel op koloniaal bezit bedacht was, maar Canada en New-Orleans toch slechts een tijdlang onder zich hield. In Amerika, dat dan bevoikt was met Indianen van niet te hooge ontwikkeling, is toen de inlandse bevolking teruggedrongen, Spanjaarden en Portugeezen zijn in massa's de rijke landen van dat nieuwe werelddeel binnengegogen, Engeland en Holland volgden gelijke gedragslijn in het Noorden. Zoo heeft zich in Amerika een geheel nieuw Staatsleven ontwikkeld van Europeeschen oorsprong, van meet af gekerstend, gelijk Europa zelf Christelijk was, en tenslotte hebben deze Staten zich van Europa losgescheurd, en zijn thans omgezet in heel een reeks van zelfstandige republieken, van de Straat van Maghelaan tot aan de Niagara-fallen.

In Afrika en Azië daarentegen houdt 't oude volksleven stand. Alleen aan de Kaap slaagde een kolonisatie die zich naast de

Hottentotten en Zulu's weet te handhaven. Wel wordt een goed deel van de Negerstammen uit Afrika gekerstend, maar niet in Afrika. Tot Christen bekeerd en gedoopt, zijn schier uitsluitend de negers die als slaven naar Amerika verkocht waren, en die, vóór en na hun vrijmaking, het Christendom aannamen, en nu nog in de besliste bijdragen van den Christus volharden. De negerkerken in Amerika zijn schier alle beslist orthodox, toonen een warm Christelijk leven, en leveren het bewijs dat ook Afrika, mits goed aangevat, zeer wel voor den Christus zou te winnen zijn. In Afrika zelf daarentegen is zowel de Portugeesch Roomsche als de Engelsch Protestantische missie dusver niet tot eenigszins betekenisvolle resultaten gekomen. In het Noorden van Afrika heeft wel de Islam, maar, na een eerste korte opbeuring, nimmer het Christendom de inlandse bevolking weten te boeien. En wat het zooveel grootere Azië betreft, mogen we hier en daar van een kleine Christelijke oase kunnen spreken, maar is de overgrote meerderheid der zoo overtalrijke bevolking nog altoos aan het Paganisme verpaand, of aan den Islam met hoofd en hart overgegeven. Uitkomst van de groote actie, die in de 15e en 16e eeuw werd doorgezet, werd derhalve, dat het Christelijk Europa in Amerika zichzelf in landbezit meer dan verdubbeld, zodat, met inbegrip van Australië, thans drie werelddeelen onder het symbool van het Kruis lever, terwijl zich in Azië en Afrika de geduchte macht van het Heidendom en van den Islam saamtrok, maar onder erkenning van de machtshegheerd die vooral Nederland en Engeland hier wisten door te voeren. Zoo zwaalde het Christelijk Europa in de nieuwe geschiedenis, en tot in de vorige eeuw, den scepter over geheel de wereld die buiten ons eigen werelddeel lag. Vooral tegen den Turk had Europa nog in de 16e eeuw een harden strijd te voeren, maar zijn voortgang werd gestuit, Europa tegenover den Islam veilig gesteld, en ten slotte ook in Turkije zelf genoodzaakt de meerderheid van Europa als gekerstend werelddeel te erkennen. Tot in het begin der negentiende eeuw gewende men zich in het Christelijk Europa dan ook aan het denkbeeld, dat de Christelijke Mogendheden de gehele wereld in hadden, en dat noch het Paganisme, noch de Islam meer een wezenlijk gevaar kon opleveren. Ook in onzen Archipel waren de eens zoo machtige rijken van Padjadjaran en Mataram oeceden nooit van verre gelijken invloed. En zoo trad dan van lieverlede een toestand in, dat, over 't algemeen genomen, gezegd kon worden: Europa overheerscht geheel de wereld. Voor het Kruis buigt aller macht. Drie werelddeelen zijn gekerstend. En de Islam, zowel als het Paganisme bewijst ere aan de Christelijk-Europeesche Kruisbanier in Azië en Afrika.

Deze machtsverhouding sprong te meer in het oog, zoo men rekende met de verdeling der bevolking over de aarde. De twee groote reservoirs van menschen-kinderen zijn nog altoos China en Voor-Indië, die saam, thans zelfs nog, over de helft van de bevolking der wereld verteenwoordigen. China wordt thans reeds op 425 miljoen geschat, Engelsch-Indië met de kleinere Engelsche bezittingen in Azië schat men op 303 miljoen zielen. Saam tellen alzo deze beide conglomeraties bijna 750 miljoen, wat ongeveer de helft is van de totale bevolking der aarde. Rekenen men daarbij nu Japan, Formosa inclusief, met bijna 55 miljoen zielen, dan blijkt het klaarlijk, dat in Azië de hoofdmacht der bevolking nog altoos principieel tegen het Christendom overstaat en dat, waakte die kolossale macht vroeg of laat op, om zich vereend, als in de dagen der Hunnen en van Dzsengis Khán, op Europa te werpen, een harde worsteling voor de deur zou staan. Juist dit nu maakt het tot zulk een kentsloekende periode in de geschiedenis, dat deze Paganistische en Islamitische macht drie eeuwen lang zelfs geen poging gewaagd heeft, om zich aan de suprematie van het Christelijk Europa te onttrekken. China en Japan trokken zich in zichzelf terug, en sloten zich binnen de eigen grenzen op, elk verkerende met de vreemdeelingen liefst mijndend, en in het overige Azië zonken de Mohamedaansche rijken, Turkije, Perzië en Afghanistan, tot machteloosheid ineen, terwijl in de rijkste staten van Indië en den Archipel Engeland en Nederland zich zoo wisten vast te zetten, dat ook hier ten leste zelfs de zucht tot verzet uitstierf. Een zeldzaam gelukige constellatie, die het dubbel gevolg had, dat Europa ongestoord en zonder vrees

zijn eigen Christelijke ontwikkeling kon voortzetten, en dat van Azië en Afrika niet alleen niets te duchten viel, maar dat in deze werelddeelen de oppermacht van het gekerstend Europa verwezenlijkt werd. Gaat ge nu na wat de Schrift ons in het Oude Testament leert omtrent de leiding van het Godsbestuur in de rijken van Babylon, Egypte en Perzië, en wel in dien zin, dat het Jehovah is die feitelijk het lot van deze landen en volken richt, de gedachten van hun Vorsten en Koningen leidt als waterbecken, en de geschiedenis van het toenmalige Azië zoo loopen doet, dat alles aan Zijn oogmerk beantwoordt, en dat alle overweldigers hietoe medewerken, zonder het zelf te vermoeden, of er zich ook maar één oogenblik van bewust te zijn, — dan zult ge verstaan, dat ook bij dezen keer van zaken in de nieuwe geschiedenis de loop der dingen uit hetzelfde Godsbestuur moet verklaard worden. Het is noch toeval, noch willekeur, dat het Evangelie dat uit Jerusaleem de wereld wordt ingedragen, zich verplaatst naar Europa, daar tot macht komt, alle Europeesche volken kerstend, daardoor de hoofdontwikkeling van ons menschelek geslacht in Europa saamtrekt, en nu voorts deze macht van het gekerstend Europa zoo hoog verheft, dat er eindelijk een periode intreedt, waarin de Mogendheden die het Kruis van Golgotha eeren, metterdaad de meesteressen van heel de wereld worden, onderwijl het Paganisme en de Islam zich in de afzondering der machteloosheid terugtrekken. Dit alles is van Hooger hand alsof besteld, geordend en beschikt. God heeft 't zoo gewild. Niet om 't duurzaam zoo te doen blijven, maar om den invloed van het Evangelie te toonen, zijn stille doorwerking mogelijk te maken, en over heel de wereld zulk een historische periode te doen intreden, waarin de macht van den Christus over heel de aarde zou gevestigd zijn. Dit nu beteekent voor het Koningschap van Christus, dat de leiding der volken die in het Oude Testament ons getekend wordt als van Jehovah uitgaande, in de beoelving van 't Nieuwe Testament uitgaat van Christus als den van God over heel ons menschelek geslacht gezalfden Koning. Men begaet daarom een grooten mislag zoo men waant, dat het Koningschap van Christus zich uitsluitend bepaalt tot de volken die zijn naam eeren. Het tegendeel is waar. Alle dingen zijn aan den Christus onderworpen. Hij ontving allen macht in hemel en op aarde. En of men rekent met de heidenen in China en Japan of met de Christenen in Amerika en Europa, het is alles aan den Christus overgegeven. Hij bestiert aller lot, als zijnde zelf God en in zijn menschelek natuur de over al wat mensch heet van God gezalfde Koning. Hij, onze Koning, is het die het lot van alle deze volken, de raadselagen, van hun Vorsten en Staatlieden, en de uitkomst van hun worsteling alsof beschikt heeft, dat Amerika als een tweede gekerstend werelddeel naast Europa optrad, en dat de macht van het Christelijk Europa in Azië en Afrika steeds hechter gevestigd werd. Men verstaat dan ook het Koningschap van Christus niet, zoo men dit enkel zoekt in de gemeente der geloovigen. Zijn Koningschap gaat over heel de wereld uit, en nog in het midden der vorige eeuw kon gezegd worden, dat hij de macht der Christenvolken over heel het aardrijk tot volkomen triomf had gevoerd.

Toch was niet dit het einddoel van zijn Koninkrijk bestel, en zoo in Europa zelf als in de landen buiten Europa is sinds de toestand geheel anders komen te staan. In het Christelijk Europa zelf kwam de afval. De Fransche Revolutie van 1789 heeft heel het aanschijn van Europa gewijzigd. Het schijn-Christendom zonk in, allerwegen waren de echte bejijders genoodzaakt zich als minderheid terug te trekken. Het werd in het Christelijk Europa zelf een steeds heftiger strijd tusschen de Christelijke en de teruggekeerde oud-Heidensche levensopvatting. De kerstening van Europa was te anel toegenomen. Men had zich met den schijn tevreden gesteld, in plaats van het Evangelie tot de harten te doen doordringen, en de droeve uitkomst was, dat in Europa zelf de fakkel van twist en tweedracht, met het oog op de diepste levensbeginselen, opvlamde. Tegelijkertijd werd de loop der dingen zoo geleid, dat de technische ontwikkeling in Europa een ongelooftelijke schrede vooruit deed, en dank zij die hooge ontwikkeling de oppermacht van Europa tot over alle deelen der aarde aanvaankelijk stand hield. Slechts kon deze daarom niet duurzaam stand houden, omdat ook de volken van Azië allen aanleg besaten, om deze technische vaardigheid uit Europa over te nemen, en zich zelve tegen Europa door te sterken,

en hierdoor aanleiding te geven tot een weer krachtig opleven van het Aziatisch zelfbesef. Reeds nu kan dan ook gezegd, dat de aloude strijd tusschen Europa en Azië weer voor de deur staat. Japan versloeg Rusland. In Indië woelt het volkelement tegen het Engelsch gezag op, en allerwegen vertoonen zich in Azië teekenen van een nieuw opgewaakt Aziatisch leven, waardoor de groote wereldstrijd nu reeds naar de Stille Zuidzee verplaatst is. Het Heidendom voelt zich weer. Tot zelfs in Europa gaan de Boeddhistische misalen uit en de Theosophie werkt deze beweging in de hand. En terwijl op die wijs het Heidendom Azië weer wakker wordt, en droomen van een machtiger toekomst droomt, is er ook in den Islam een nieuwe actie te bespeuren, en breidt met name in Afrika de Islam zich gestaad uit. Reeds nu moet daarom aangenomen, dat de periode van de overmacht van het Christelijk Europa haar einde naderd, en dat zowel op technisch gebied als in de wereld der ideeën, en niet 't minst op religieus gebied, de aloude worsteling nogmaals met toenemende kracht opleeft. Amerika staat daarbij aan onze zijde, maar vervolgt toch eigen uitoepingen. En met klimmende ongerustheid vraagt men zich af, wat er uit dien chaos staat geboren te worden, als China met zijn 425 miljoen straks Japan in ontwikkeling zal evenaren en ook Voor-Indië zijn zelfstandigheid zal herwonnen hebben.

Deze geweldige ommekeer van den algemeenen wereldtoestand is in tweeërlei opzicht aan het Christelijk Europa zelf te wijten. In eigen land daaraan, dat het den schijn voor lief nam, zonder het Evangelie in hooger en in lager kring te doen doorwerken, en wat de andere werelddeelen aangaat, door aan de kerstening van deze vergelegen landen zich veel te weinig te laten gelegen liggen. Als men zien wil wat het Christelijk Europa in de periode van zijn onbetwiste overmacht in Azië en Afrika had kunnen doen, let dan op wat de Islam deed. Stormenderhand dringt het thans weer in het midden van Afrika binnen, en weet den eenen tegenstander na den anderen aan Mohamed te onderwerpen, terwijl het ook diep in Voor-Indië en in onzen Archipel zich nog steeds zeer snel en zienderogen uitbreidt. En zeg nu niet, dat het Christelijk Europa gelijk doel nimmer had kunnen bereiken, want de negers in Amerika bewijzen het tegendeel. Bijna zonder uitzondering zijn de negers in Amerika allen voor het Christendom gewonnen en zijn nog steeds zeer besliste en ijverige bejijders. En ook in onze Koloniën toont een eiland als Amboina, dat onze vaders zeer wel de kerstening der inlandse bevolking in onzen Archipel met veel meer kracht hadden kunnen doorzetten. Doch nu nog, op dit eigen oogenblik, ontbreekt de vaste wil. De Islam heeft geheel Java, een goed deel van Sumatra, en tal van onze eilanden reeds weten te veroveren. Alleen in de verstaafte gebieden buitenbeentingen hebben we nog met Animisme, met Hindoeïsme en Boeddhisme te doen. Hadden we nu, na ook onder deze bevolking onze macht te hebben uitgebreid, ons als één man op deze streken geworpen, om ze voor het Christendom te winnen, zoo spelt alles ons, dat in betrekkelijk korten tijd alle deze streken voor het Christendom zouden gewonnen zijn, en dat de bevolking van deze streken, na eenmaal gekerstend te zijn, in onzen Archipel onze nationale macht op zeer betoekenende wijze zou gesterkt hebben. Men weet toch, hoe het eenmaal gekerstend Amboina ons nog steeds onze beste en trouwste manschappen voor ons Indisch leger biedt. Volgen wij nu hier de tactiek der onthouding, dan snelt de Islam ons vooruit, weet door zijn Hadji's en kooplieden-deringen in minder dan geen tijd ook deze streken voor Mohamed te winnen, en maakt alle latere missie voor ons zoo goed als ondenkbaar. Dit nu voelen de Zendingsvrienden niet genoeg. Ze achten nog altoos, dat op Java de hoofdsag zal worden geslagen, iets wat stellig niet zoo is, en de actie der Rijnse zending onder de Batakken nu daargelaten, is onze missie in de Buitenstreken nog veel te onbeduidend, om op een algehele kerstening van deze bevolking te kunnen rekenen. En ook ons Gouvernement durft niet doortasten, al staat het vast, dat niets zozeer als de kerstening van deze streken ook de Gouvernementeelke macht sterken zou. Reeds lang had de Regeering de Zending juist in deze Buitenbeentingen veel sterker moeten aanmoedigen, met name door de gemeenten die aldaar ontstonden, als zelfstandige inlandse gemeenten te erkennen, en ze voor haar eeredienst door tractementverleening te steunen. Zoodra er zulke gemeenten,

buiten bezwaar van de Zendingekas, gesticht waren, kon de missie dan weer dieper het land in trekken, en streek na streek kon gekerstend worden.

Tot op zekere hoogte moet dan ook met zelfbeschaming erkend, dat de Roomsche missies veel doortastender zijn te werk gegaan. Wat ze in China tot stand brachten, is nog monumentaal. Op de Philippijnen deden ze desgelijks, en dat heel Zuid-Midden-Amerika thans gekerstend zijn, is aan haar onverdroten ijver te danken; een ijver die door de Regeeringen van Spanje, Portugal en Frankrijk steeds met voorliefde werd gesteund. De praktische koloniale Mogendheden daarentegen, dit mag niet verbeeld, waren veel meer op koopmanschap en stoffelijke winst, dan op kerstening van deze landen bedacht. Men deed wel iets, maar niet genoeg. De driëvier, die deze Mogendheden bewoog, was niet veerkrachtig genoeg, en vandaar dat men met het Heidendom of Mohamedaanschap blijven van zijn Koloniën vrede nam. Een vals begrip van gelijkheid en broeder-schap leidde er vaak zelfs toe, om het voor den Islam tegen de missie op te nemen, en ook in onze Koloniën geldt nog steeds voor velen de regel, dat eerbied voor den Islam ons eer nopen moet om den missionairen ijver te matigen, dan om dien aan te vuren. Dit nu is steeds geweest, en is nog, een onvergeeflijke fout. Men heeft niet verstaan, dat de Europeesche overmacht over deze streken ons niet gegund werd ten eigen profijte, maar dat ze, onder de beschikking van Christus Koningschap, een hooger doel had, dat de eere van onzen Koning moest verhoogen. Drie eeuwen lang is de kans ons schoon gelaten. In die drie eeuwen had een machting werk tot stand kunnen komen, en met name de Protestantse koloniale Mogendheden zullen er de verantwoordelijkheid voor dragen, dat ze een zoo groot deel van deze drie eeuwen verspeeld hebben, en afgezien nu van wat ze stoffelijk aan profijt hebben ingeogst, den drang van den hartstocht niet hebben gekend, om de eere van den Christus ten volle in deze Heidendom en Mohamedaansche streken te doen doordringen. En zelfs van de missie moet gezegd, dat ze veel meer gedreven werd door de zucht om de enkele zielen te redden en te bekeeren, dan door het heilig enthousiasme om de eere van den Christus in deze streken en landen te doen doorbreken. Veel meer de liefde voor den Moor en Indiaan, dan de liefde voor Christus is haar prikkel geweest, en juist daaraan is het te weten, dat de zegen der missie nog zoo weinig aan geheele stammen en streken ten deel viel. In Europa zelf is het de gang van zaken geweest, dat geheele stammen en streken tegelijk gekerstend werden, en eerst uit deze kerstening van geheele volken en streken is later het dieper doordringen van het Evangelie tot de enkele zielen opgekomen. Had men ook op Europa de methode der tegenwoordige missie toegepast, nooit zou heel Europa gekerstend zijn. Waarom zoo men dan op de volken van Azië en Afrika niet gelijke methode mogen toepassen? Doch wie de houding van onze Christenboeren in Zuid-Afrika tegenover de negers nagaat, voelt, hoe ook onder de Boeren de hooge drang, om deze stammen voor den Christus te winnen, om niet meer te zeggen, althans veel te zwak sprak. Zij in Amerika alle negers gekerstend, waarom konden ze dan ook in Afrika niet in massa voor het Evangelie gewonnen zijn?

Ook op koloniaal gebied zal men zich daarom veel meer dan duaver met het Koningschap van Christus hebben in te laten. Is alle macht in hemel en op aarde aan den Christus overgegeven, dan staat het vast, dat het onder 't bestel van onzen Koning is, dat aan de Mogendheden van Europa zoo uitgebreide bezittingen zijn toevertrouwd. Dan hebben ze er mee te rekenen, dat niets haar het voortdurend bezit van deze rijke Koloniën waarborgt. Dan hebben ze te verstaan, dat ze alleen door den Christus ook in deze Koloniën te dienen, zich meer duurzaam van dit bezit verzekeren kunnen. En dan hebben ze, vooral met het oog op eigen toekomst, er mee te rekenen, dat, komt vroeg of laat de ure, dat deze bezittingen hun toch ontvallen, ze aan Christus als onzen Koning rekenschap zullen hebben te geven van hetgeen ze met deze bezittingen voor zijn eere en voor zijn Koningschap hebben gedaan. Aan den patriarch Abraham gaat reeds de heilige profetie uit, dat eens alle volken in zijn zaad zullen gezegend worden. Heel de profetie aan Israel door gaat de verkondiging van de toebereiding der Heidenen. Moor en Tyrier, Egyptenaar en Pers zullen zich tot God bekeeren. Het streeft alles naar het Koninkrijk der hemelen, en het Koninkrijk der hemelen stoort zich

inquisitie en de Spaan-
volgd en verjaagd, 1
plaatsen. Zee-afwij